

ศักดิ์ศรีแห่งความเป็นมนุษย์ ศักยภาพแห่งความสร้างสรรค์

ศาสตราจารย์นายแพทย์ประเวศ วะสี

คนทุกคนมีศักดิ์ศรีแห่งความเป็นมนุษย์

มีมายาคตินานาประการ เช่น ชาติกำเนิด ผิวพรรณ เผ่าพันธุ์ ภูมิพันธ์ ยศถาบรรดาศักดิ์ ตำแหน่ง ฐานะทางเศรษฐกิจ ระดับการศึกษา เข้ามาดทับบีบคั้น ทำให้ผู้คนจำนวนมากรู้สึกด้อยในศักดิ์ศรี แห่งความเป็นมนุษย์ เสมือนถูกจำขังไว้ในคุกที่มองไม่เห็น (The invisible prison) ตกอยู่ในสภาพที่ถูกจำกัด เสรีภาพและศักยภาพ เพราะมายาคติดังกล่าว

มายาคติไม่ใช่ของจริง

ความจริงคือคนทุกคนมีธรรมชาติของความเป็นมนุษย์ และมีศักยภาพในตัวเองอย่างไม่มีที่สิ้นสุดในฐานะที่เป็นมนุษย์

สำนึกในศักดิ์ศรีแห่งความเป็นมนุษย์ คือ พลังที่จะปลดปล่อยมนุษย์ไปสู่อิสรภาพและความสร้างสรรค์

มายาคติในสังคมที่บดบังศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์นั้นหนักและหนาอย่างที่ไม่พียงทางการเมืองใดๆมายกออกไปได้ แต่สำนึกในศักดิ์ศรีแห่งความเป็นมนุษย์เกิดขึ้นได้กับคนทุกคน ฉะนั้นไม่ว่าท่านจะอยู่ในฐานะใดๆ จะยากจนข้นแค้นแค่ไหน จะทำงานหนักเพียงใด ก็สามารถสำนึกในศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ และปลดปล่อยตัวเองไปสู่อิสรภาพและความสร้างสรรค์ได้ โดยออกจากมายาคติจอมปลอมที่กักขังท่านไว้

แท้ที่จริงชีวิตที่ลำบากและทำงานหนัก เป็นชีวิตที่เจริญ

ความเป็นมนุษย์อยู่ที่ความสามารถฝึกตนที่ทางพระเรียกว่า **ทมะ** ชีวิตที่ลำบากและทำงานหนักเป็นการได้ฝึกตนอย่างยิ่ง ฝึกให้อุตุนอดกลั้น ฝึกให้ทำงานเป็น ฝึกให้ประหยัด ฝึกให้เรียนรู้ การเป็นคนรวยแล้วหยิบโหยงทำอะไรไม่เป็นจะมีประโยชน์อะไร

เมื่อเกิดสำนึกแห่งศักดิ์ศรีแห่งความเป็นมนุษย์จะเกิดความสุขอย่างล้ำลึกในตัว

เพราะอะไร ชีวิตในคุณนั้นไม่มีความสุขเพราะขาดอิสรภาพ ชีวิตของคนทั้งหลายที่ติดอยู่ในคุกของมายาคติ ก็เช่นเดียวกัน เป็นชีวิตที่ถูกบีบคั้นจากอะไรก็ไม่รู้ เพราะมันเป็นคุกที่มองไม่เห็น แต่เมื่อมีสำนึกในศักดิ์ศรีแห่งความเป็นมนุษย์ของตัวเอง มันเป็นการปลดปล่อยตัวเองออกจากคุกที่มองไม่เห็นนั้นไปสู่อิสรภาพ อิสรภาพทำให้เกิดความสุขอย่างล้ำลึก

มนุษย์ควรจะมีอิสรภาพและมีความสุขอย่างล้ำลึก และพัฒนาศักยภาพแห่งความสร้างสรรค์ให้เต็มตามธรรมชาติของความเป็นมนุษย์

ทุกคนมีศักยภาพแห่งความสร้างสรรค์

มนุษย์ต่างจากสัตว์ที่มีศักยภาพในการเรียนรู้สูงมาก หรือสูงสุด สามารถเรียนรู้บรรลุละอะไรก็ได้ มนุษย์ธรรมดาเมื่อเรียนรู้สามารถกลายเป็นพระพุทธเจ้าก็ได้ ซึ่งบรรยายกันไว้ว่าแม้แต่เทวดา พระอินทร์ พระพรหม หรือเทพทั้งหลายก็แสดงความเคารพพระพุทธเจ้า

นั่นคือ มนุษย์สามารถเรียนรู้จนบรรลุสถานะที่เหนือเทพเทวาทั้งปวง

นั่นก็คือ ศักยภาพของความเป็นมนุษย์

ฉะนั้น เราแต่ละคน ในฐานะที่เป็นมนุษย์ สลัดตัวออกจากมายาคติต่างๆที่ทำให้ความเป็นมนุษย์ตกต่ำ มีสำนึกในศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ และในศักยภาพแห่งความสร้างสรรค์ สามารถทำอะไรดีๆและเรียนรู้ได้อย่างไม่มีที่สิ้นสุด พัฒนาตัวเราให้เต็มตามศักยภาพแห่งความเป็นมนุษย์

ทุกคนควรเป็นบุคคลเรียนรู้

เรียนรู้จากทุกสิ่งทุกอย่างรอบตัวและในตัว เช่น เรียนรู้จากธรรมชาติและผู้คนรอบตัว เรียนรู้จากการทำงาน เรียนรู้จากการทำกิจกรรมร่วมกับผู้อื่น เรียนรู้จากการช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์ เรียนรู้จากการเล่นและสุนทรียธรรมต่างๆ เรียนรู้จากความเจ็บไข้ได้ป่วยและความรู้สึกนึกคิดของตัวเอง เรียนรู้จากการอ่านหนังสือ เรียนรู้จากการเจริญสติ และสมาธิภาวนา ฯลฯ

นั่นคือ การเรียนรู้คือชีวิตและชีวิตคือการเรียนรู้

เราเรียนรู้จากทุกขั้นตอนของชีวิต ชีวิตเกี่ยวข้องกับอะไร เราก็เรียนรู้ในการเกี่ยวข้องนั้นๆ ทุกอย่างจึงทำให้เราฉลาดขึ้น เป็นคนดีขึ้น และมีความสุขมากขึ้น

ระบบการศึกษาของเราคับแคบและผิดทิศผิดทาง ไม่พัฒนาคนให้เต็มตามศักยภาพของความเป็นมนุษย์ เพราะเป็นการศึกษาที่แยกส่วนจากชีวิต ไปเอาวิชาเป็นตัวตั้ง ไม่ได้เอาชีวิตเป็นตัวตั้ง จึงคับแคบ ไปท่องแต่วิชาเท่านั้น

ถ้าถือว่าการศึกษาคือชีวิตแห่งการเรียนรู้ และการเรียนรู้คือชีวิต การเรียนรู้จะกว้างขวางครอบคลุมและสมบูรณ์มาก อย่างเช่นว่าชีวิตต้องมีการทำงานก็ต้องเรียนรู้จากการทำงานและสัมพันธ์อยู่กับการทำงาน เรียนรู้ให้ทำงานเป็น อดทน รับผิดชอบ มีรายได้ รู้จักประหยัด จัดการ เป็น ทำงานร่วมกับคนอื่นเป็น การทำงานเป็นการพัฒนาอย่างยิ่ง ฉะนั้นเราอย่ารังเกียจการทำงาน งานไม่มีต่ำไม่มีสูง งานเป็นของดี เราต้องเห็นคุณค่าในงาน (Work value)

สังคมไทยเป็นสังคมที่คนพวกหนึ่งวางคุณค่าไว้ให้รังเกียจการทำงานหนัก เช่นที่ว่า

- รักดีห้ามจั่ว รักชั่วห้ามเสา
- ขอให้ได้เป็นเจ้าของคนนายคน
- ขอให้ได้นั่งกินนอนกิน

ทุกภาคีเหล่านี้ทำร้ายสังคมไทย ทำให้คนไทยหิบบโหยง รังเกียจการทำงานหนักหรือเรียกว่างานต่ำ เช่น ทำให้คนไม่นิยมเรียนอาชีวศึกษาเพราะเห็นเป็นคนต่ำ ทั้งๆที่สัมมาอาชีพเป็นหนึ่งในมรรค ๘ ที่เดียว ดังนี้ เป็นต้น

ฉะนั้น เราต้องสลัดมายาคติเหล่านี้ทิ้ง และสร้างค่านิยมในงานทุกชนิดว่าการทำงานเป็นของดี การทำงานเป็นชีวิตที่เจริญ การทำงานเป็นการเรียนรู้และพัฒนาความเป็นคนของเราทุกๆ ด้าน และทำให้เราพ้นจากความยากจนด้วย

การได้สัมผัสคนที่ความทุกข์ยาก เช่น คนจน คนเจ็บ คนชรา คนพิการ เด็กกำพร้า คนติดคุก เป็นการเรียนรู้อย่างยิ่ง และพัฒนาความเป็นคนของเราอย่างลึกซึ้ง เจ้าชายลีทัตตะเมื่อเป็นมกุฎราชกุมารศึกษาศิลปวิทยาที่มีในสมัยนั้นทุกแห่ง ที่เรียกกันว่าศิลปวิทยาทั้ง ๑๘ เรียนไปแล้วก็ยังคงอย่างนั้นๆ ยังไม่เกิดการเปลี่ยนแปลงขั้นพื้นฐานในตน (Transformation) ต่อเมื่อทรงหนีออกจากวังไปสัมผัสความทุกข์ยากของผู้คนที่เรียกว่า เกิด แก่ เจ็บ ตาย จึงเกิดการเปลี่ยนแปลงจิตสำนึก **พลังจิตสำนึก** เปรียบประดุจพลังนิวเคลียร์ในตัวมนุษย์ ที่ไม่มีอะไรจะเทียบได้ พลังจิตสำนึกได้นำไปสู่ ฉันทะ วิริยะ อย่างแรงกล้าที่จะแสวงหาความรู้มาช่วยให้มนุษย์พ้นทุกข์ได้ การสัมผัสความทุกข์ยากของเพื่อนมนุษย์จึงเป็นการเรียนรู้ที่สำคัญ ที่ทำให้เกิดพลังจิตสำนึก พลังแห่งความเมตตา กรุณาที่จะทำเพื่อเพื่อนมนุษย์ มนุษย์หมายถึงผู้มีจิตใจสูง คนเราเกิดมาไม่ควรจะทำอะไรเพื่อตัวเองเท่านั้น แต่ควรทำเพื่อคนอื่นและสิ่งอื่นด้วย คนทำเพื่อตัวเองเท่านั้นชีวิตจะขาดความสมบูรณ์ในตัวเอง มีความพร่องอยู่เรื่อยไป ต้องไปหาอะไรมาเติม เช่น ยาเสพติด ความฟุ่มเฟือย ความรุนแรง ชีวิตที่ทำเพื่อผู้อื่นและสิ่งอื่นด้วยจะมีความเต็ม ความสมบูรณ์ มีความปิติสุขซึมซาบอยู่ในตัว ไม่ต้องไปหาอะไรมาเติมอีก

การเรียนรู้ร่วมกันกับคนอื่น ๆ เช่น เป็นกลุ่ม หรือการเรียนรู้ร่วมกันในชุมชน จะทำให้เสริมปัญญาซึ่งกันและกัน และเกิดปัญญาร่วม **การเรียนรู้ร่วมกันในการปฏิบัติ** (Interactive learning through action) น่าจะเป็นการเรียนรู้ที่สำคัญที่สุด เพราะทำให้ภารกิจประสบความสำเร็จง่ายขึ้น เป็นการลดความเห็นแก่ตัว ทำให้เกิดความเชื่อถือไว้วางใจกัน (Trust) ซึ่งมีค่าอย่างยิ่ง และเป็นความสุขอย่างยิ่งवाद

การอ่าน ควรฝึกนิสัยการอ่าน เริ่มจากการอ่านเรื่องที่สนุกและชอบ เช่น นิยายต่างๆ หากเข้าก็จะชอบการอ่านทุกชนิด กลายเป็นบุคคลรักการอ่าน ทำให้ฉลาด เข้าใจเรื่องที่ซับซ้อน มีความสุข ทำให้เส้นใยสมองแตกกิ่งก้านสาขา เรียนรู้อะไรได้ง่าย และป้องกันโรคสมองเสื่อม ควรส่งเสริมกันและกันให้มีการอ่านมากขึ้น

กีฬา ศิลปะ และดนตรี ช่วยพัฒนาสมอง และการเรียนรู้ทำให้ชีวิตสมบูรณ์ขึ้น

การเจริญสติและสมาธิ ช่วยให้สุขภาพดี อายุยืน มีความสุข สมองดี เรียนรู้อะไรก็ง่าย ปรับเปลี่ยนพฤติกรรมที่ไม่ดีได้ง่าย นั่นคือควบคุมกายใจของตนเองได้ และอาจทำให้บรรลुरुธรรมก็ได้ด้วย สำหรับผู้มีความเพียร

สำนึกในศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ของตนเอง และความเคารพในศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของคนอื่นจะทำให้เกิดสัมพันธภาพใหม่ โดยทั่วไปมนุษย์จะสัมพันธ์กันด้วยอำนาจ พ่อแม่ใช้อำนาจกับลูก ครูใช้อำนาจกับศิษย์ นายใช้อำนาจกับลูกน้อง คนรวยใช้อำนาจกับคนจน คนมีฐานะสูงกว่าใช้อำนาจกับคนที่ฐานะต่ำกว่า แม้แต่หมอก็ก็นำใช้อำนาจกับคนไข้

อำนาจกับการเรียนรู้เป็นปฏิภาคกัน

คนใช้อำนาจก็ไม่ได้เรียนรู้จากผู้ที่ตนใช้อำนาจกับเขา คนที่ถูกอำนาจกระทำก็จะไปกระตุนสมองส่วนหลัง ซึ่งเป็นสมองสัตว์เลื้อยคลานเพื่อต่อสู้หรือต่อต้านอยู่เจียบๆ ไม่ได้ใช้สมองส่วนหน้า ซึ่งเป็นส่วนของสติปัญญาและความดีงาม สัมพันธภาพเชิงอำนาจจึงทำให้ขาดการเรียนรู้สมองไม่เจริญและศีลธรรมไม่เจริญ

แต่สัมพันธภาพใหม่ที่มีความเคารพในศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ของกันและกัน ความสัมพันธ์ไม่ใช่ความสัมพันธ์เชิงอำนาจ แต่เป็นความสัมพันธ์เชิงเห็นคุณค่าของกันและกัน และความสัมพันธ์เชิงการเรียนรู้ เป็นกัลยาณมิตรซึ่งกันและกัน ทำให้สมองส่วนหน้าเจริญเกิดสติปัญญาที่ลึกซึ้งและศีลธรรม สมองส่วนที่เกี่ยวกับศีลธรรมอยู่ที่ส่วนหน้าตรงหลังหน้าผาก

ความเคารพในศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์กับการพัฒนาศักยภาพแห่งความสร้างสรรค์ จึงสัมพันธ์กัน เพราะเปลี่ยนสัมพันธภาพเชิงอำนาจเป็นสัมพันธภาพเชิงการเรียนรู้ คือทำให้บุคคลกลายเป็นบุคคลเรียนรู้ดังกล่าวข้างต้น สัมพันธภาพใหม่นี้จะยกระดับการพัฒนาไปสู่ภพภูมิที่สูงขึ้น

อาจกล่าวได้ว่าในประวัติศาสตร์ของมนุษยชาติที่ผ่านมามนุษย์อยู่ในจิต สภาวะแห่งความขัดแย้งแย่งชิง ครั้นโบราณก็ใช้กำลังเข้าฆ่าฟันแย่งชิงเอาดีอื่นๆ ดังที่ชาวยุโรปใช้อำนาจฆ่าฟันแย่งชิงทรัพยากรจากผู้คนในทุกทวีป สมัยปัจจุบันแม้จะแปรรูปไปเรียกว่าการแข่งขันโดยเสรี แต่ก็อยู่บน

